

صدق مهر

(خانواده از دیدگاه قرآن)

خانواده؛ نخستین محیط اجتناب‌ناپذیر حتمی است که هر انسانی با آن آشنا می‌شود. محیطی که در آن چشم به جهان گشوده و رشد خویش را آغاز می‌کند^(۱). انسان از بدو تولد تا چند سال اول عمر، فقط با خانواده در تماس است. در این سال‌ها خانواده نقش بسیار قابل ملاحظه‌ای در سازندگی شخصیت و نوع سلوک او دارد.

به این جهت است که دین مبین اسلام و دانشمندان مسلمان به کانون خانواده توجه داشته و اهمیت نقش آن را در سعادت بشر خاطر نشان کرده‌اند و برای هر یک از اعضای آن وظایفی را به‌طور طبیعی قرار داده‌اند که در صورت مراعات آن می‌توان به کمال مطلوب رسید. این وظایف دوسویه است؛ یعنی همان‌گونه که مرد نسبت به زن تعهداتی دارد، زن نیز نسبت به مرد وظایفی دارد، و به همان نسبت که والدین تکالیفی بر عهده دارند، فرزندان نیز ملزم به انجام وظایفی هستند.

بی‌تردید محبت و عشق در سایه ازدواج و هم‌نشینی با خانواده و فرزندان استحکام می‌یابد. ارزش و اهمیت امر مقدس ازدواج در قرآن چنین بیان شده است:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً

۱. عطاران، محمد، آرای مریبان بزرگ مسلمان درباره تربیت کودک، ص ۸۹، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم، تابستان ۱۳۶۸.

و رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ^(۱).

«و از نشانه‌های قدرت اوست که برایتان از جنس خودتان همسرانی آفرید تا با ایشان آرامش یابید و میان شما دوستی و مهربانی نهاد. در این، عبرت‌هایی است برای مردمی که تفکر می‌کنند.»

مرد باید زن را بزرگ دارد و او را تکریم نماید. احترام خویش را در خانه حفظ کند. از دین و مروت خویش پاسداری نموده؛ به وعده‌های خود پای‌بند باشد و با زن و فرزندان به مهربانی و لطف، معاشرت نماید. قرآن در این باره می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَفْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ... وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...»^(۲).

خانواده؛ نخستین محیط اجتناب‌ناپذیر حتمی است که هر انسانی با آن آشنا می‌شود. محیطی که در آن چشم به جهان گشوده و رشد خویش را آغاز می‌کند. انسان از بدو تولد تا چند سال اول عمر، فقط با خانواده در تماس است. در این سال‌ها خانواده نقش بسیار قابل ملاحظه‌ای در سبازندگی شخصیت و نوع سلوک او دارد.

«ای اهل ایمان! بر شما حلال نیست که زن را مانند اموال، به ارث ببرید. بر زنان سخت مگیرید که به اجبار، قسمتی از مهر و حقوق خود را بر شما ببخشند... پس با زنان به مهربانی و حسن معاشرت رفتار کنید.»

زن در خانواده نقش مهم و اساسی دارد. زن شریک زندگی مرد،

جانشین او در خانه و امین وی و مربی فرزندان است. بهترین زنان، زنی است که: عاقل، دین‌دار، باحیا، زیرک، مهربان، باوقار و پنددهنده‌ای دوست‌داشتنی و امین باشد. کلام خداوند در این باره چنین است:

«... فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ...»^(۳).

۲. نساء: ۱۹.

۱. روم: ۲۱.

۳. نساء: بخشی از آیه ۳۴.

«زنان شایسته، فرمان بردارند و در غیبت شوهران خود عقیق‌اند و فرمان خدای را نگاه می‌دارند.»

خانواده از آغاز تا انجام باید به رسالت خود که تربیت فرزندان شایسته و مفید است توجه کرده، آنان را با نیکوترین صفات و فضایل اخلاقی آشنا سازد. تربیت فرزند، اساسی‌ترین وظیفه پدر و مادر است؛ مادر در امور خاص مربوط به او، و پدر در مخارج او. قرآن می‌فرماید:

«وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنْفِقَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...»^(۱)

«مادرانی که می‌خواهند شیر دادن را

بر فرزندان خود کامل کنند دو سال تمام شیرشان بدهند و خوراک و لباس آنان به وجهی نیکو بر عهده پدر فرزند است.»

از دیگر وظایف پدر و مادر، نام‌گذاری نیکو بر فرزند، تأدیب، آموزش، فراهم کردن کسب و کار و تدارک ازدواج فرزندان است. حضرت امام سجاد علیه السلام در باب حقوق فرزندان چنین می‌فرماید:

زن در خانواده نقش مهم و اساسی دارد. زن شریک زندگی مرد، جانشین او در خانه و امین وی و مربی فرزندان است. بهترین زنان، زنی است که: عاقل، دین‌دار، باحیا، زیرک، مهربان، باوقار و پنددهنده‌ای دوست‌داشتنی و امین باشد

«حق فرزندان بر تو این است که بدانی او قسمتی از وجود توست و در خیر و شر دنیا به تو پیوند دارد. تو در تربیت و آداب‌آموزی و خدانشناسی او مسؤولیت داری. باید او را در محبت خدا و اطاعت او کمک کرده، وسایل پاکی او را فراهم سازی. عمل تو درباره او چنان باشد که اگر در این راه کمترین زحمتی به خود می‌دهی پاداش کافی داری و اگر کمترین کوتاهی نمایی، مورد بازخواست و ملامت و مجازات قرار خواهی گرفت و چنان رفتار کن که

۱. بقره: ۲۳۳.

به جهت تربیت فرزند در نزد خدا معذور باشی. در این راه پناهی جز خدا نیست^(۱)».

برای آنکه کانون خانواده بتواند به کمال مطلوب و رشد عالی خویش نایل گردد، در کنار تکالیفی که بر عهده پدر و مادر قرار داده شده، وظایفی نیز برای فرزندان مقرر شده است تا ارتباط مناسب عناصر این مجموعه، تضمین کننده رشد ایشان باشد^(۲).
قرآن می فرماید:

«وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغْنَهُ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَلْفٌ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا. وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبُّهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِی صَغِيرًا^(۳)».

«پروردگارت فرمان داد که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید. هرگاه تا تو زنده هستی هر دو یا یکی از آن دو سالخورده شوند آنان را میازار و به درستی خطاب نکن و سخن رنجش آور به ایشان نگو و با آنان به اکرام سخن بگو. در برابرشان از روی مهربانی سر تواضع فرود آور و بگو: ای پروردگار من! همچنان که آنها مرا در خردسالی پرورش دادند، بر آنان رحمت آور.»

در پایان باید به خاطر داشت که از بالاترین و بزرگترین سعادت‌ها برای انسان،

خانواده‌ای است که
اعضای آن، جوای
حق، نیک‌طبع،
خوش‌خلق،
مهربان، هوشمند و دوستدار دانش و حکمت باشند.

تربیت فرزند، اساسی‌ترین وظیفه پدر و مادر است؛ مادر در امور خاص مربوط به او، و پدر در مخارج او

۱. راه و رسم زندگی از نظر امام سجاد علیه السلام، ص ۲۴، ترجمه و تنظیم: علی غفرری، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

۲. عطاران، محمد، همان، ص ۹۵.

۳. اسرا: ۲۴-۲۳.